

PEREKONNASEADUS

2011

Eveli Vavrenjuk

Tartu Maakohtu kohtunik

Laps kui õigussubjekt, st riigi kontroll ja kaitse vanemate meelevalda eest.

- Vanemal on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest (vanema hooldusõigus).
- Hooldusõigus - õigus hoolitseda lapse isiku eest (isikuhoidus) ja õigus hoolitseda lapse vara eest (varahoidus) ning otsustada lapsega seotud asju.

- Lapse üldine õiguslik seisund - kodakondsus, nimi, elukoht, lapse kohustused (vastastikune abistamise kohustus).
- Vanema hooldusõigus on täiesti isiklik ja võõrandamatu, seda võib üle kanda kaasomajale.

RK 3-2-1-13-11

- Vanema õigusi piiravate abinõude rakendamisel peab kohus kaaluma nii lapse huve kui ka vanema õigusi ning kohaldama lapse heaolu tagamiseks vanema õigusi kõige vähem piiravaid abinõusid. Abinõu valikul peab kohus arvestama perekonnaautonoomia põhimõttega ning eelistama võimalusel selliseid abinõusid, mis toetavad perekonda ja aitavad vanema ja lapse sidet tugevdada või taastada

- Kohus võib kohaldada abinõusid, mis lahutavad vanema ja lapse, sh eraldada lapse vanemast ja võtta vanemalt isikuhooldusõiguse lapse suhtes täielikult ära, üksnes juhul, kui vanema ja lapse õigussuhet toetavad abinõud ei ole andnud soovitud tulemust või on ilmne, et toetavate abinõudega ei ole võimalik ohtu lapse heaolule kõrvaldada.

- Arvestades perekonnaelu puutumatusse põhimõtet peavad kohtu kohaldatavad abinõud olema eesmärgipärased ja proportsionaalsed.

Isikuhoidus

- õigus ja kohustus last hooldada ja kasvatada, s.o tagada lapse areng.
- Loomulik seos lastega, kiindumus ja ühtlasi vanema tegutsemisraamistik.
- Lapse järele valvata, tema viibimiskohta (elukohta?) määrata, hariduse andmisel arvestada ennekõike lapse võimeid ja kalduvusi. Laps jagab vanema elukohta niivõrd kui vanemad on isikuhoiduseks õigustatud.

- Lapse viibimiskoha otsustamise õiguse äravõtmine. Viibimiskoha muutus nõuab lapselt järsku kohanemist tunduvalt muutunud keskkonnaga
- Õigus nõuda lapse väljaandmist igaühelt, kes last vastu vanema tahtmist õigusvastaselt enda juures hoiab.
- Õigus määrata need kolmandad isikud, kellega laps võib suhelda.
- Ühise hooldusõiguse teostamisel lapsele olulises asjas võib kohus vanema taotluses selles asjas anda otsustusõiguse ühele vanemale (§ 119, § 145), kuid seda võib ka piirata või panna ka vanemale lisakohustusi (§ 134, § 135).

- Hooldusõigus tähendab ka õigust last esindada (§ 120), mis ei ole piiramatu.
- Hooldusõiguse juurde kuulub ka lapse perekonnaseisu korraldamine (TsÜS § 9 lg 2, PKS § 1 lg 3, nõusolek lapsendamiseks (§ 155 lg 1), lapse kehavigastuse tekitamisel kriminaalasja menetlemise algatamine. (Kui vigastuse tekitab teine vanem??)

- Kui laps on koos vanemaga, kellel ei ole hooldusõigust või viibimiskoha määramise õigust, võib vanem lapse viibimiskoha määramise õiguse alusel välja nõuda.

- Kui ühist hooldusõigust omavad vanemad elavad alaliselt lahus või ei soovi muul põhjusel hooldusõigust edaspidi ühiselt teostada, on vanemal õigus kohtult hagita menetluses taotleda, et lapse hooldusõigus antakse osaliselt või täielikult talle üle (§ 137 lg 1).

RK 3-2-1-13-11

- Isikuhooldusõiguse täielikuks äravõtmiseks ei anna iseenesest alust asjaolu, et vanem ei tule oma igapäevaelu korraldamisega iseseisvalt toime ja vajab toetatud elamise teenust. Asjaolu, et lapsevanem on vaimse puudega ega ole suuteline iseseisvalt enda ega oma lapse elu korraldama, ei tähenda iseenesest veel seda, et ta avaldab lapsele kahjulikku mõju

- Kohus peab vanema õigusi piiravaid abinõusid rakendades lähtuma perekonnaelu puutumatusse põhimõttest (PS § 26) ja sellest, et eelkõige on lapse vanemal õigus ja kohustus last kasvatada ja tema eest hoolitseda (PS § 27 lg 3).

Hooldusõiguse muutmine ja peatamine.

- § 123. Lapse huvidest juhindumine.
- Esmajoones lapse huvidest lähtuvalt, arvestades kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvi. Kohus lähtub otsustamisel eeskätt lapse huvidest ja mh vanema vaimset ja majanduslikku valmisolekut last kasvatada, hingelist seost, senist pühendumist ja lapse tulevasi elamistingimusi. Lapsel, kes on ühest või mõlemast vanemast lahutatud, on õigus säilitada isiklikud suhted ja kontaktid mõlema vanemaga ja lähedaste sugulastega, välja arvatud juhul, kui see kahjustab last (LKS § 28).

- Kuidas lahendada hooldusõiguse küsimus siis, kui kumbki vanem taotleb endale täieliku või osalise hooldusõiguse ülekandmist (§ 137 lg 1). Lähtuvalt TsMS § 230 lg-st 3 on kohtul õigus ise koguda tõendeid, tagada avaldus või hagi (§ 378 lg 3), lapse ärakuulamise kohustus (§ 384 lg 4), kohus ei ole seotud esitatud asjaoludega ega seisukohtadega (§ 436 lg 6).

- Hooldusõiguse kohta tehtud otsustuse sisu võib olla erinev – hooldusõiguse andmine ühele vanemale täielikult üle või mõnes üksikus valdkonnas (§ 138), st vanema hooldusõigus on osadeks jagatav. Võimalik varemtehtud lahendi muutmiseks kui seda nõuavad lapse heaolu püsivalt mõjutavad kaalukad asjaolud (§ 138 3. lause).

- Otsustusõigus tuleks anda sellele vanemale, kelle otsus töötab kõige rohkem vastata lapse heaolule. Sellest lähtuvalt on otsustatud ka esindusõiguse üle (§ 119, § 120 lg 2 p 2). Ainuesindusõigus ka juhul kui viivitamine on ohtlik (§ 120 lg 2 p 3), ülalpidamisasjas (§ 120 lg 2 p 4) või kui teisel vanemal esinevad takistused.

- Hooldusõiguse peatab kohus kui vanem on ***kestavalt*** võimetu lapse hooldusõigust teostama (§ 140 lg 1).

- Lapse heaolu ohustamine (§ 134) esiplaanil räägitud üheselt selged juhud - peks, nälga jätmine, üksinda jätmine, luku taha panek, seksuaalne väärkohtlemine, kerjamine, vargile saatmine. Arengupeetus. Kogu ruumist lähedust eeldava isikuhooldusõiguse äravõtmine on äärmuslik vahend (§ 135 lg 2).

- Hoolduseks õigustatu ei tule ise oma eluga toime, seega puudub vajalik hoolitsus lapse eest. Vanema hooldusõiguslikuks ei sobi vanem, kes ei ole lapsekasvatamiseks võimeline nt tervisehäired, psüühilised häired.

- PKS § 135 järgi võib isikuhoolduse täielikult ära võtta üksnes juhul, kui teised abinõud ei ole tulemusi andnud või on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks. SHS § 25 perekonna ja lapse suhtes kasutuselevõetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik.

Suhtlusõigus

- Lapse õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga (§ 143 lg 1) ja vanemal kohustus ja õigus (mis on isikuhooldusest sõltumatu) suhelda lapsega isiklikult.
- Meie perekonnaseadus annab suhtlusõiguse ainult vanematele. Vanema miinimumõigusena on lapsega suhtlemise õigus ka põhiseadusega kaitstud nagu teise vanema hooldusõigus. Seda täiendab ka lapse õigus suhelda oma vanemaga. Suhtlemise kohustus ei kehti aga lapse suhtes. Nagu tegelikku hoolitsust, ei saa ka suhtlust peale sundida.

- Teabe andmise nõue (§ 144)
Hooldusõigust mitte omaval vanemal on peale lapsega suhtlemise õiguse teise vanema suhtes teabe saamise õigus lapse isikliku olukorra kohta.

RK 3-2-1-83-11

- kas, millisel juhul ja kuidas saab kohus 1. juulil 2010 jõustunud perekonnaseaduse järgi reguleerida vanema ja lapse suhtlemist.
- kehtivas perekonnaseaduses ei ole selgelt sätestatud, et kohus saab kindlaks määrata vanema ja lapse suhtlemise korra. Vanem saab sellise nõude kohtule siiski esitada ning kohus sellise nõude alusel vanema ja lapse suhtlemise korra ka määrata.

- Vanema õigus nõuda kohtult lapsega suhtlemise korra reguleerimist tuleneb vanema ja lapse vastastikusest õigusest teineteisega suhelda. Lapsel, kes on lahutatud ühest või mõlemast vanemast, on LaKS § 28 järgi õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanema ning lähedaste sugulastega, välja arvatud juhul, kui see kahjustab last.

- Vanematega suhtlemise õigust kinnitab ka PKS § 143 lg 1 esimene lause, mille järgi on lapsel õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga. Lapse õigusele vastab PKS § 143 lg 1 teise lause järgi vanemate kohustus ja ka õigus lapsega isiklikult suhelda. Nii lapsele kui ka vanemale kuulub nimetatud suhtlemisõigus sõltumata sellest, kas vanemale kuulub lapse suhtes hooldusõigus PKS § 116 lg 2 mõttes või mitte

- Suhtlusõiguse esmaseks eesmärgiks on tagada vanema ja lapse isiklike suhete tekkimine ja jätkumine eelkõige siis, kui vanemal ei ole lapse suhtes hooldusõigust, aga ka siis, kui vanematel on küll ühine hooldusõigus, kuid üks vanem ei ela lapsega koos.

- Ühise hooldusõiguse korral peavad vanemad PKS § 118 lg 1 järgi teostama lapse suhtes hooldusõigust ja täitma hoolduskohustust omal vastutusel ja üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgset heaolu. Lisaks peab vanem sõltumata sellest, kas vanematele kuulub ühine hooldusõigus või on ühel vanemal ainuhooldusõigus, hoiduma PKS § 143 lg 2 esimese lause järgi tegevusest, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga või raskendab lapse kasvatamist.

- Viidatud sätetest tuleneb, et ühist hooldusõigust omavad vanemad peavad ühe vanema lahuselu korral lapse heaolu silmas pidades leppima kokku, kuidas korraldada lapse elu pärast vanemate lahkuminekut parimal viisil, sh kuidas toimub hooldusõiguse teostamine lahuselu korral ning mil määral ja viisil osaleb lapse kasvatamises lapsest lahus elav vanem.

- Sõltumata hooldusõiguse kuuluvusest, peavad vanemad lahusele korral kokku leppima ka selles, kuidas ja kui palju saab laps lahus elava vanemaga suhelda ning kuidas peab vanem oma suhtlemisõigust teostama ja -kohustust täitma.

- Vanema ja lapse suhtlemist korraldades määrab kohus vanema suhtlemisõiguse ulatuse ning täpsustab, mil viisil peab vanema ja lapse suhtlemine PKS § 143 lg 1 mõttes toimuma. Vältimaks vanemate olemasolevaid ja tulevikus tekkida võivaid erimeelsusi, tuleb kohtul määrata võimalikult täpselt vanema ja lapse suhtlemise viis, koht, aeg, sh kestus ja sagedus ning lapse üleandmise kord.

- Mh võib kohus suhtlemiskorda reguleerides PKS § 143 lg 2 järgi täpsustada, millisest tegevusest peavad vanemad lapsega suheldes hoiduma, ning määrata PKS § 143 lg 3 teise lause järgi vajadusel kolmanda isiku, kelle juuresolekul laps vanemaga suhtleb.

- Vanema ja lapse suhtlemise korda määrates peab kohus PKS § 123 lg 1 järgi tegema esmajoones lapse huvidest lähtuva lahendi, kuid arvestama seejuures ka kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvi. Sellest tulenevalt peab kohus arvestama nii vanema(te) hooldusõigust, vanema(te) õigust ja huvi lapsega suhelda kui ka lapse õigust ja huvi vanema(te)ga suhelda, samuti iga üksikjuhtumi asjaolusid, ja tegema kõike seda arvesse võttes lapse huvidest juhinduva lahendi

- Lapse huvides on üldjuhul selline suhtlemise kord, mis on lapsele arusaadav ja reeglipärane.

- Vanemad taotlevad kohtus vanema ja lapse suhtlemise korra kindlaksmääramist eelkõige seetõttu, et nad ei jõua omavahel suhtlemise korras, sh suhtlemise aegades kokkuleppele. Kohtu ülesandeks on vanema ja lapse suhtlemise korda reguleerides lõpetada vanemate vaidlused lapsega suhtlemise korra, sh suhtlemise aegade üle, ning seetõttu peab vanema ja lapse suhtlemist reguleeriv kohtulahend olema suhtlemise aegade osas täpne.

Varahoodus

- õigus ja kohustus valitseda lapse vara.
- Varahoodus on suhe, mis annab lapse vara suhtes ajutiselt vanematele valdusõiguse. Asja valdamisel võib laps olla vanemate valduse teenija oma vara suhtes. Vara suhtes saavad nad esitada esindusõiguse alusel lapsele kuuluvaid nõudeid. Kuivõrd vara koosneb asjades võtavad vanemad vara oma otsesesse valdusse, lapsel kaudne valdus. Keerukate kapitalipaigutuste puhul peavad vanemad laskma end asjatundjal nõustada. Kaaluda võiks tagatise ja inflatsiooniga seotud riske.